

II. AZ ALFÖLD KUTATÁSI PROGRAM ELŐZMÉNYEI ÉS ELVÉGZETT FELADATAI

Az 1989-90-es rendszerváltás újra ráirányította a figyelemet az "alföldi tünetekre", s részben spontán, részben szervezett módon egy újabb Alföld (Kutatási és Fejlesztési) Program kidolgozásának a lehetősége merült fel.

Megalkult az Alföldi Megyék Szövetsége, majd az Alföld további kutatásaiért is támogató felelősséget vállaló Nagyalföld Alapítvány, mígnem önálló képviselői indítványra (előterjesztője Tóth Albert kisújszállási képviselő) a Magyar Országgyűlés 1991. áprilisában határozatot fogadott el az "Alföld időszerű tájvédelmi, tájhasznosítási kérdéseiről". Az új Parlamentnek rövid története során ez volt az első olyan határozata, amely — ha nem is a legszerencsésebb és később sok szakmai-politikai vita témájaként szolgáló megfogalmazással — egy régió komplex fejlesztési problematikájára igyekezett ráirányítani a figyelmet. A határozat kötelezte Kormányt, hogy készüljön el egy Alföld Program, hozzárendelve ahhoz a megfelelő felelősöket és határidőket. Fél év múlva — 1991. novemberében — született meg a további feladatokat részben meghatározó és az eredeti országgyűlési határozattól némileg eltérő megfogalmazású kormányhatározat, amely 1993. júliusára írta elő az előkészítő, koncepció alkotó feladatok elvégzését, a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Miniszterre bízva az Alföld Tárcaközi Bizottság megszervezését, a sokirányú munka koordinálásával együtt. A KTM — az MTA előírt közreműködését is kielégítve — a kormányhatározat első pontjában szereplő feladatot, jelesen azt, hogy a korábbi és a jelenleg folyó kutatások eredményeire alapozva ki kell dolgozni az Alföld ökológiai és ökonómiai kívánalmaknak egyaránt megfelelő komplex területfejlesztési koncepcióját — az 1992-ben újjáalakult MTA RKK Alföldi Tudományos Intézetére bízta. Az intézet Alföld Projekt Programirodát szervezett Kecskeméten. Felvette a kapcsolatot a régió valamennyi tudományos műhelyével, megyei és helyi önkormányzatával, létrehívta az Alföld Kutatási Program 21 tagú, a régió megyei és tudományterületek által is reprezentatívnak tekinthető Tudományos Tanácsát, kidolgozta az elemző-feltáró kutatások kötetének tematikáit, OMFB támogatással számítógépes regionális tudományos földrajzi információs rendszert létesített.

Az aligha volt kétséges, hogy a rendszerváltást követő átalakulások területi hatásai az Alföldet ismét súlyosan érintik. Ismét kritikusan került szóba a múlt századi nagy természetátalakítás összes előnyös és hátrányos konzekvenciája és részbeni befejezetlensége, az általános elmaradottság, avagy az ország fejlődőképesség szempontjából két illetve három részre szakadásának a szintén sokat vitatott képe, a gazdaság, az agrárgazdaság és a részlegipar összeomlása és ezek következtében a rohamosan emelkedő munkanélküliség, a nagy hálózati és lokális infrastruktúra hálózatok kiépítetlensége és gyenge kapacitása, a közigazgatás és a megyék szerepének átalakulása, úgy is, mint a válságtüneteket felerősítő területi

dezintegráltság, végül pedig annak a tudatosulása, hogy az átalakulás csak fokozza az alföldi társadalom kilátástalanságát.

Holott az is nyilvánvalóvá vált, hogy a tervezett modernizációhoz csaknem és elsősorban a helyi erőforrásokra lehet építeni, bárminő okszerű kormányzati terület- és településfejlesztési segítség és politika mellett is, a lakítás erősödésétől, a modern fejlődést meghatározó új szereplők megjelenésétől, a "befogadástól" lehet várni a kedvező változást.

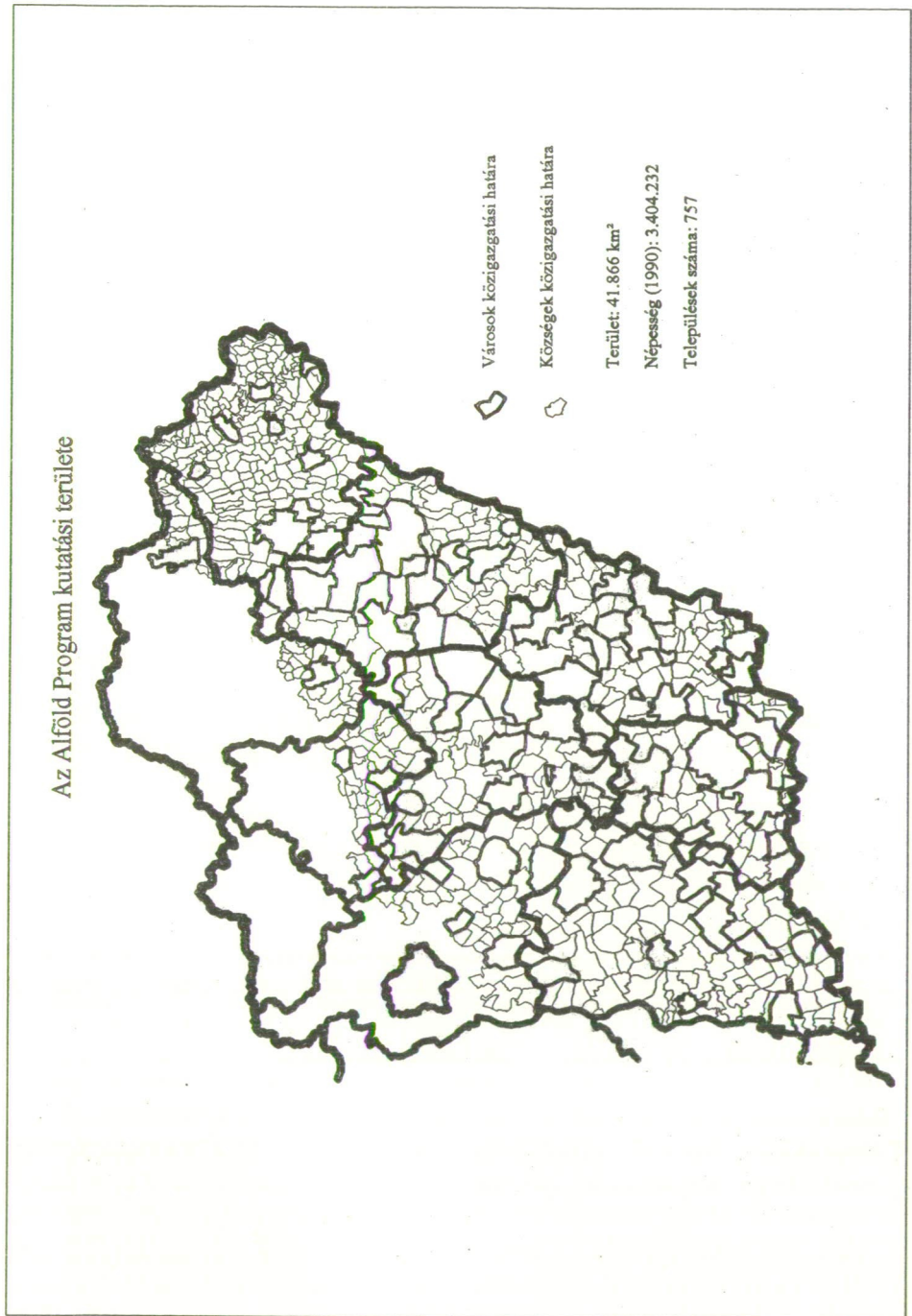
A munkálatok menete röviden a következő volt:

1. A kutatási szerződés megkötése után a tervezett Alföld Kutatási Program koncepciójának vitája az Alföld Tárcaközi Bizottság ülésén, majd összevont hálótér készítése a résztvevő tárcáktól, országos hivataloktól szükséges ágazati koncepcionális javaslatok igényével
(1992. március)
2. Alföld Projekt Tudományos Tanácsának megalakítása, a vizsgálati szakasz elemző-feltáró köteteinek (részletes felsorolásukat lásd a dokumentumok fejezetben) tartalmi és tematikai követelményeinek megvitatása, jóváhagyása
(1992. május)
3. Az Alföld fejlesztés előzetes tézisei c. félszáz felkért kutató véleményének összefoglalásával készült dokumentum benyújtása és vitája, a kutatás alapelveinek meghatározása
(1992. június)
4. Kapcsolatfelvétel az alföldi megyei önkormányzatok vezetőivel, hivatalaival a munka közös feladatainak kezdeményezésére és elvégzésére, továbbá valamennyi (757) alföldi városi és községi önkormányzat illetve polgármester tájékoztató levéllel és a program helyzetelemzéséhez szükséges felmérő kérdőívvel való megkeresése
(1992. szeptember, október)
5. Az elemző feltáró kötetek (I-IX., részletes felsorolásukat lásd a dokumentumok fejezetben) szakmai kutatói előkészítése és belső vitáik
(1992. október - november)
6. Valamennyi fent említett együttműködő fél és kutató részvételével egy napos, szekciókra bontott munkakonferencia Szegeden a kötetekről, azok kiemelendő eredményeiről, tanulságairól valamint a további feladatokról
(1992. december)
7. Az elemző-feltáró kötetek véglegesítése, dokumentációja, a további koncepcióalkotás előtti véleményezésre való megküldése az Alföld Tárcaközi Bizottságban részt vevő szakminisztériumok, főhatóságok, és az alföldi megyei önkormányzatok számára
(1993. január)

8. Az Alföld fejlesztés hosszú távú stratégiai feladatait tartalmazó X. kötet elkészítése
(1993. február)
9. Az Alföld fejlesztés rövid távú feladatait tartalmazó XI. kötet elkészítése
(1993. március)
10. A kiegészítő vélemények alapján az Alföld alulról építkező területfejlesztési elképzeléseinek megalapozásához az Alföld kistérségeit bemutató, egyedi térinformatikai elmezésekkel is ellátott XII. kötet dokumentálása
(1993. április)
11. Az Alföld fejlesztés koncepciója c. zárótanulmánykötet elkészítése, annak vitája a Tudományos Tanács, majd a Tárcaközi Bizottság előtt
(Ezzel egyébként a kutatás hivatalos, eredeti szerződés szerinti része be is fejeződött. Máig érthetetlen módon, további források híján megszűnt a Programiroda és Programtanács.)
(1993. május - június)
12. A legfőbb tudományos eredményeket valamint az Alföld fejlesztés stratégiai elemeit összefoglaló dokumentum elkészítése és annak a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége elé való terjesztése
(1993. november)
13. Kétnapos Alföld Kongresszus megrendezése (Békéscsabán), valamennyi a program által érintett kormányzati, önkormányzati szervezet, az alföldi egyetemek és kutatóintézetek bevonásával, a kutatásban részt vevők aktív közreműködésével
(1993. december)
14. Az Alföldi Tanulmányok és az Alföldi Társadalom soron következő évkönyveiben megjelennek az új, eredeti kutatási eredményeket tartalmazó, válogatott tanulmányok
(1993. december - 1994. január)
15. Újabb Tárcaközi Bizottsági egyeztetési kísérlet a kutatás eredményeiből megfogalmazható visszatérő kormányhatározat előkészítésére
(1994. március)
16. Visszatérő - 2042/1994. (V.9.) sz. Kormányhatározat az Alföldről, mely megjelenik a Határozatok Tára 1994/17. számában (Szöveges elemzésére a későbbiekben még visszatérünk.)
(1994. május)

E pontokba szedett és végül is "megvalósult" feladatok felsorolására nemcsak a "történeti hűség" kedvéért van szükség, hanem ezért is, mert az egész tanulságát adja annak, hogy hogyan lehet (illetve nem lehet) megfelelő szintű szabályozás (területfejlesztési és -tervezési, környezetvédelmi, természetvédelmi, középszintű önkormányzatok kikerülhetetlen szerepe, kormányzati regionális politikai alapelvek stb.) nélkül végigvinni egy új szemléletű és felépítésű, a piacgazdaság szabályozási igényeinek is megfelelő, a helyi társadalom támogatását is élvező makroregionális

1. ábra.

fejlesztési program kidolgozását ma Magyarországon.

A kutatás talán ismét elől járt kissé. Kiderült ugyanis, hogy a végrehajtható feladatok priorizálásához, majd végső formába öntéséhez, a szükséges tervek, források biztosításához még nem rendelkezünk azokkal a modernizációt végső fokon végrehajtani is képes szereplőkkel, amelyek megfelelő tárcaközi egyeztetés és így módon közös kormányzati elhatározás után ténylegesen el is indíthattak volna egy tényleges Alföld fejlesztési programot.

Az erre szóló kihívás tehát — akár kormányzat, akár a régió számára — ma sem kisebb, mint három esztendeje, amikor a különböző (fentebb sorolt) előkészítő munkálatok elindultak.

A kutatási program előkészülteinek néhány alapelve:

Az Alföld természeti (földrajzi, ökológiai) egysége határozta meg a kutatási programba bevont terület elhatárolását. Az 1. ábránk ezt mutatja be ország-, megye- és településhatárokkal együtt. A vizsgált területen tehát kilenc megye 757 települése osztozott.

Az interdiszciplináris szemléletű kutatás során négy közös, fő elvet követtünk:

- törekedtünk arra, hogy jelenjenek meg az Alföld nagyrégió "differencia specifikái", azok az egyébként közismert "alföldiséget és másságot" kifejező tényezők, folyamatok, amelyek karakteresen megkülönböztetik az ország más területi egységeitől;
- a másik fő elvünként az alulról építkezést rögzítettük, lehetőség szerint egy tervezetten és főleg a helyi lehetőségekre, adottságokra építő fejlesztési koncepció egyeztetetten összehangolt és fürtszerűen összekapcsolódó rendszerének a kimunkálását;
- a harmadik alapelve a fenntartható fejlődés lehetőség szerint komplexen meghatározható elemei formálták;
- végül a negyedik alapelv a maximálisan lehetséges koordinációs készség kinyilvánítása volt az egyes szak- és tudományterületek, a kormányzat, annak dekoncentrált szervezetei, az országgyűlési képviselők, a megyék és a helyi önkormányzatok között, illetve a bekapcsolódás lehetőségének a biztosítása az Alföld valamennyi erre szándékot mutató intézménye, kutatóhelye, civil szervezete, sajtónyilvánossága számára.